

Makale Bilgisi: Tekin, Y. (2023). Delhi Türk Sultanlığı Sarayında Cayin Bir Âlim: Thakkura Pheru ve Eserleri. DEÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cilt:10, Sayı:1, ss.71-88.	Article Info: Tekin, Y. (2023). A Jain Scholar At The Court Of The Turkish Sultanate Of Delhi Thakkura Pheru and His Works. DEU Journal of Humanities, Volume:10, Issue:1, pp. 71-88.
Kategori: Araştırma Makalesi	Category: Research Article
Gönderildiği Tarih: 29.09 2022	Date Submitted: 29.09 2022
Kabul Edildiği Tarih: 20.03 2023	Date Accepted: 20.03 2023

DELHİ TÜRK SULTANLIĞI SARAYINDA CAYİN BİR ÂLİM: THAKKURA PHERÜ VE ESERLERİ

Yasin Tekin*

ÖZ

Yönetici elitleri Müslüman Türk kültürünün taşıyıcısı ve uygulayıcı olan Delhi Sultanlığı, Orta Çağ Hindistan'ında çok kültürlü bir dünya içerisinde kurulmuştur. Ancak ağırlıklı olarak Farsça yazılmış birincil kaynakları çoğunlukla bu kozmopolitliği yeterince ve doğru yansıtmamaktadır. Hint dillerindeki kaynakları ise kendine özgü anlatı gelenekleri nedeniyle farklı problemlere sahiptir. Bu nedenle sultanlığın Cayin tebaası ve onlar tarafından yazılmış eserler Delhi Türk Sultanlığı'nın toplumsal yapısı ile devletin gayrimüslimlerle ilişkilerini anlamada son derece önem arz etmektedir. Delhi sarayının hazine dairesinden uzun yıllar ayaracı olarak görev yapan sultanlığın tanınmış Cayin âlimlerinden Thakkura Pherü'nün hayatı ve eserleri bu açıdan oldukça zengin bilgiler içermektedir. Bilgili bir sarraf ve tüccar olarak eserlerinde XIII. yüzyılın sonları XIV. yüzyılın başlarında Kuzey Hindistan'da kullanılan ölçülere, sikkelere ve değerli taşlara geniş yer verir. Çalışmalarındaki mezkur bilgiler Delhi Türk Sultanlığı'nın ve Hindistan alt kıtasının orta çağları için en önemli nümismatik ve ekonomik göstergeler olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca Thakkura Pherü'nün hayatı ve eserlerinde himayedârları kullandığı yüceltici unvanlar Delhi sultanlarının gayrimüslim tebaa ile ilişkilerinin Farsça kaynaklarda hiç değinilmeyen yönlerini keşfetmemize olanak sağlamaktadır.

Anahtar Sözcükler: Delhi Türk Sultanlığı, Thakkura Pherü, Halaciler, Tuğlukşahlar, Bilim Tarihi

* Doktora Öğrencisi, Dokuz Eylül Üniversitesi, yasintekin1@gmail.com, ORCID: 0000-0001-5247-2956

A JAIN SCHOLAR AT THE COURT OF THE TURKISH SULTANATE OF DELHI: ʒHAKKURA PHERŪ AND HIS WORKS

ABSTRACT

The Delhi Sultanate, whose ruling elites are the bearers and practitioners of Muslim Turkish culture, was established in a multicultural habitat in Medieval India. However, the primary sources, by a majority of Persian, do not adequately and accurately reflect this cosmopolitanism. On the other hand, its primary sources in Indic languages have different problems due to their exceptional narrative traditions. For this reason, the Jain subjects of the sultanate and the works written by them are critical in understanding the Delhi Sultanate's social structure and the state's relations with non-Muslims. The life and works of ʒhakkura PherŪ, one of the eminent Jain scholars of the sultanate who served as an assayer from the treasury office of the Delhi palace for many years, contain prosperous information in this respect. He gives wide coverage to measures, coins, and gemstones utilised in North India in the late 13th and early 14th centuries in his works as a well-informed money changer and merchant. Crop rates of twenty-five different agricultural products such as wheat and barley and their taxation system are other crucial issues in her works. The information mentioned in his studies is considered the most critical numismatic and economic indicators of the Delhi Turkish Sultanate and the medieval period of the Indian subcontinent. Moreover, ʒhakkura PherŪ's life and the honorific titles he used for royal patrons in his works allow us to explore the aspects of the relations of the Delhi sultans with their non-Muslim subjects that have never been mentioned in Persian sources.

Keywords: Delhi Turkish Sultanate, ʒhakkura PherŪ, Khaljīs, Tughluqids, History of Science

1. GİRİŞ

Yönetici elitleri Müslüman Türk kültürünün taşıyıcısı olan Delhi Sultanlığı, Orta Çağ Hindistan'ında çok dinli, çok kültürlü, âşına olsalar da pek hazzetmedikleri bir habitat içerisinde kurulmuştur. Bu nedenle bir yandan Hindistan alt kıtasının coğrafi ve iklimsel olağanüstülükleriyle başa çıkmaya çalışırken diğer yandan da yeni yurtlarının bu kendine has çeşitliliğini yönetmek durumunda kalmışlardır. Delhi Sultanlığı'nın teşekkül sürecine tanıklık etmiş isimler, kimlikleri ve statüleri nedeniyle anlaşılabilir bir biçimde bu süreci "dinler arası savaş" olarak anlamış ve öyle yansıtmışlardır. (Eaton, 2019, ss. 16-17 vd.) GŪr'dan Bengal kıyılarına kadar uzanan fetihler silsilesinin devletler arası ilişkiler düzeyinde hiç şüphesiz böyle bir yönü olsa da dünyaya din zaviyesinden bakan müverrihlerin devlet ile HindŪ, Cayin ya da Buddhist tebaası arasındaki ilişkilerin mahiyetini tam olarak aktaramadığı da bir gerçektir. XII. yüzyıl yazarlarından Fahru'd-dîn Mubârek Şâh (d. yak. M. 1157), Türk ve Türkistan dünyasını detaylarıyla anlatırken Hindistan'ın etnik ve dinî çeşitliliğini ordu teşekkülünden bahsederken kullandığı

çözünsüz kalmış birkaç kelimeye sığdırmıştır.¹ Bilhassa Hindistan'daki kariyerini Türk sultanlarına borçlu olan Cüzcanî ile Berenî gibi kronik yazarları için Hindistan'da yaşayan ve Müslüman olmayan neredeyse herkes Hindû olup devlet için potansiyel tehlike arz ettiğinden itaat altında tutulması gereken unsurlardı. Gayrimüslim tebaa ile ilgili düşünceleri ve önyargılarının yanı sıra şahsi politik ajandaları eserlerinde zikrettikleri ya da zikretmedikleri unsurlarla kendini hissettirmektedir. (Rashid, 1969, ss. 7-8) Örneğin; Sultanlığın kuruluşuna vesile olacak fetihler silsilesinin yaşayan tanıklarından Hasan Nizâmî, Kutbeddin Aybek'in Ecmîr'in Hindû Racası Govindaraca'ya amcasının isyanı karşısında yardım ettiğini aktarırken bu fasıl, (racalar fiilen sultanlığın vassallı konumunda olmasına rağmen) Cüzcanî tarafından görmezden gelinmiştir. (Fakhr al-Din Mubarakshah, 1927, s. 33) Benzer şekilde Muhammed Bahtiyar Halacî'nin Hindistan'da başına buyruk hareket ettiği yıllarda Çittor Racasının hizmetine girdiğinden bahsedilmez. (Tâcî'd-dîn Hasan Nizâmî, 1387, ss. 119-124; Tajud Din Hasan Nizami, 1998, ss. 107-111) Bununla beraber Cüzcanî, Hindistan'ın gayrimüslim tebaasını tam olarak yeri tespit edilemeyen coğrafi işaretlerin yanı sıra "Hindûstan kabileleri", "gebr" (putperest) gibi sıfatlarla anar. İsimleriyle anmaya layık gördükleri ya itaat altına alınan isyankarlar ya da liderleri sonradan Müslümanlığı seçenlerdir.² (Cüzcanî, 1342, ss. 52 ve 22) Ateşli ve saraydaki ayrıcalıklı konumunu yitirmiş bir Müslüman olarak Cüzcanî'nin entelektüel işlevini miras alan Berenî de Delhi sarayındaki gayrimüslimlerin, soylu olmayanların etkinliğinin artması devlet için en büyük tehlike olarak görür.³ (Berenî, 1862, ss. 21, 137) Berenî'nin bu tavrı eserlerinin genelinde görülmesine rağmen Sultan Alâeddin Halacî ile kadı Mevlana Muğîseddîn arasında geçen diyalogu aktardığı satırlar dünya ve politik algısını açıkça göstermektedir. Berenî'nin aktardığına göre Sultan Alâeddin Halacî, meşveret sofrasına kabul ettiği Mevlana Muğîseddîn'e şeriate göre "Hindû"lardan nasıl cizye ve haraç alınabileceğini sorar. Bunun üzerine Muğîseddîn, sultanın şedit mizacından korkmasına ve cevabının kendisini ölüme götüreceğini bilmesine rağmen

¹ "حتم هندوستان از راتگان و تکران و با سعیدان و تفاریق" Hint ordusunun unsurlarının zikredildiği bu cümle tercümesine (Dodangeh, 2010, s. 15) hatalı bir şekilde Hindistanlılar olarak çevrilmiştir. راتگان (râtgân) olarak Farsça çoğul formda yazılan sıfat, aslında orta çağ Hint devlet organizasyonunda krala bağlı feodal beylere işaret eden "rāuta" unvanının bozulmuş hâlidir. Benzer şekilde تکران (takrân) da yine toprak sahibi, yerel yöneticiler için tanımlamak için kullanılan "thakkura" unvanının Farsça imlâ ile yazılmış biçimidir. Fahrü'd-dîn Mubârek Şâh, bu terime diğer eserinde değinir. (Fahr-i Müdebbir, 1346, s. 254-55, 378) Ancak müellifin de taşıdığı bu unvan XIII. yüzyıla geldiğinden babadan oğula geçebilen ama idarî bir makama işaret etmeyen geleneksel bir statü sıfatına dönüşmüştür. (Bednar, 2007, 166-67)

² Cüzcanî, sadece Hindûları değil sarayda etkin bir konumda olmasına rağmen politik olarak çıkarlarının örtüşmediği bazı isimleri de hiç anmamıştır. (Nizami, 1983, s. 81 vd.)

³ Hayatıyla ilgili detaylar için bk. Berenî, s. 23, 125, 204-225 ve 504.

Hindûların putperest olduğunu, bir İslam ülkesinde Müslüman olmak, ölmek ya da kölelik dışında bir seçeneklerinin olmadığını ayet ve hadislerle açıklar. Hatta Muğîseddîn (yani Berenî) bu mizansenî hakaretimiz örneklerle genişletir. Sistematik bir eğitim almadığı bilinen Sultan Alâeddin Halacî, kadının bu sözlerini gülerek karşılar ve “sen eğitilmiş ama tecrübesiz bir adamsın; ben cahil ama tecrübeli bir adamım” der. Nihayetinde kadının canı bağışlanır ve Sultan tecrübe ettiği akliselim çözüme yönelir. (Berenî, 1862, ss. 289-292) Nitekim Berenî'nin gayrimüslim toplulukları tanımlamak için Multânî, Sâha, Mevâtî gibi isimler zikretse de genellikle Hindû olduğu varsayılan bu terimler spesifik olarak bir dine atıfla kullanılmaz; bu Müslüman ekabirin Hindû, Cayin ya da Buddhist kimlikleri arasındaki ayrımı çok önemsenmediğini göstermektedir.⁴ (Berenî, 1862, ss. 385, 554) Berenî'nin bu tavrı hiç şüphesiz Hindistan'da uzun bir süre “azınlık hükümeti” durumundaki İslâm devletini koruma refleksiyle de ilgilidir. Merkezden ve saraydan uzaklaştıkça bu tutumun değiştiğini söylemek mümkündür ancak sultanlık literatüründe bu anlamda ilk büyük kırılım sufi şair Emir Hüsrev Dihlevî ile Tuğlukşahlar devrinde yaşanacaktır. (Emîr Hüsrev Dihlevî, 1950, ss. 162-163)

Delhi Sultanlığı'nın Hint dillerindeki kaynakları da çoğunlukla benzer önyargıları ve toptancılığı belki de çok daha sert bir şekilde sergiler.(Chattopadhyaya, 1998, ss. 13-61) İslam dünyası, daha XI. yüzyılda, sadece dini inançları değil Hint diyarına dair her şeyi kendi kaynaklarından aktarmaya çalışan Birünî gibi istisnaî bir isme sahipken Hint dünyasında İslamiyet'e ve Müslümanlara yönelik böyle kapsamlı bir tecessüs oluşmamıştır.(Truschke, 2021, s. 10) Bu durum Sanskrit dilinin kutsal kabul edilmesi nedeniyle okuryazarlığın neredeyse tamamen üst kastlara bırakılması ve patronaj ilişkilerinin yanı sıra alt kıtadaki politik unsurların “devletleşme” süreciyle yakından ilgilidir.(Pollock, 2009, ss. 167-184) Sonradan Hindûizm olarak adlandırılacak Vedik / Brahmanik inanç pratikleriyle ve anlatı gelenekleriyle hemhâl olmuş din adamlarının kainat, zaman ve öteki algısı, İslamiyet'i görmezden gelirken Müslümanlara karşı bilindik tavırları, alışık olmadığımız türden eserlerle aktarılmasına neden olmuştur. Bu bakımdan vurgulanması gereken en önemli husus Sanskrit literatürün Müslüman ve Batı dünyasından aşına olduğumuz türden bir vakayiname geleneğinin

⁴ Multânî, Multan'ın Müslümanlaşmadan önceki zamanlarında İranlıların Hindûları tanımlamak için kullandığı bir terimdir. Berenî özellikle Multânîler olarak andığı bu kesimin ticaretle zenginleşmesinden rahatsızlık duymuştur. Alâeddin Halacî'nin vekil olarak saraya aldığı sonradan Müslüman olan Kadı Hamid Multânî'yi küçümsemek amacıyla “dedeleri faizle zenginleşmiş” bir “Multânî oğlu” ve “melik'ül tüccar” olduğunu vurgular.(Habib, 2008, ss. 298-299) Berenî'nin Hintli gulamların Müslümanlığını dahi yeterli bulmadığı bazı görüşleri için bk. (Ziyâ' al-Dîn Baranî, 1961, s. 25)

bulunmamasıdır.⁵ Hint tarihi ve kültürünü incelemeye başladığında Sanskrit kaynakları yetersiz bularak sözlü bilgi almak isteyen Birunî, panditlerden aldığı cevaplardan tatmin olmadığını şu sözlerle kayda geçmiştir: “(Hintli âlimler) olayların akışı ve krallarının cülusunu tarihlendirme hususunda bilgisiz ve dikkatsizdir (onları) bu konularda bilgi almak için sıkıştırırsanız ne diyeceklerini bilemeyip masal anlatmaya başlarlar”.⁶ (el-Bîrûnî, 1910, ss. 10-11)

Hint tarihyazım geleneğinin bu mahiyeti birçok olgunun tespitini zorlaştırırsa da mebzul miktardaki epigrafik kaynaklar ile şiir formunda yazılmış edebî kurgular üzerinden yapılan incelemeler Hint dillerinde yazılmış Orta Çağ kaynaklarındaki Müslüman Türk algısında Farsça kaynaklardakine benzer bir duruma işaret etmektedir. Başta Sanskrit olmak üzere muhtelif Hint dillerinde yazılarak günümüze kadar gelmiş yazılı kaynaklarda Türk ve Müslümanlar için en sık kullanılan etnonimler ve terimler şunlardır: yavana, tājika, turuşka, mleccha, cāṇḍāla, hammīra, janaṅgama, mausula, mudgala, pulinda, saida, śāhi, śaka, śakendra, suratrāṇa, tāmra.⁷ Bunlar içerisinde tājika, turuşka VII. – VIII. Yüzyıldan itibaren görülen en eski adlandırmalarken Tacik’ten bozma olduğu tahmin edilen tājika kullanımı XI. yüzyıldan sonra azalarak yerini turuşka’ya yani Türk’e bırakır. Arapça emir kelimesinin Sanskrit ödünçlemesi hammīra (hamvīra ve hambīra şeklinde de yazılır) ile sultan kelimesinin karşılığı suratrāṇa / sultrān ise Türk-Müslüman hâkimiyetinin birer yansımaları olarak X. yüzyıldan sonra yaygınlaşır. Hammīra ve suratrāṇa kullanımları özellikle sultanlığın çift dilli sikkelerinde ve yazıtlarda sıkça rastlanır.(Prasad, 1990, ss. 12, 59, 218) Mleccha, janaṅgama, cāṇḍāla gibi terimler ise Hindû tasavvurunda kast dışı görülenleri pejoratif manada kullanılan etiketlemek için kullanılmış olup Müslüman-Türk fetihlerinden bahseden hemen her kaynakta görülür. Bunun yanı sıra Türk – Müslüman karakterler, olay merkezli yarı-mitolojik tarihsel kurgular ile bazı tiyatro metinlerinde özellikle Hint dillerini konuşamamasıyla birer alay konusu “barbarlar” olarak resmedilirler. (Chattopadhyaya, 1998, s. 40. vd.; Leclère, 2011, ss. 156-160; Prasad, 1994, ss. 170-172; Truschke, 2021, ss. 29-39) Hint dillerindeki bu terimlerden turuşka zamanla bütün Müslümanları kapsayacak şekilde anlam genişlemesine uğramıştır. Öyle ki, Hint devletlerinin hâkim olduğu bölgelerde yaşayan Müslümanlardan alınan cizye benzeri vergi turuşkadanda yani Türklük vergisi olarak adlandırılmıştır.

⁵ Hint tarihyazım geleneğinin teşekkülü ve sorunlarına dair tartışmalar için bk. (Ali, 2011; Thapar, 2011; Truschke, 2021)

⁶ Birûnî’nin kullandığı Sanskrit kaynaklarla ilgili olarak bk. (Hodivala, 2019, ss. 48-49)

⁷ Bu etnonimler ve unvanları merkeze alan değerlendirmeler için bk. (Chattopadhyaya, 1998, ss. 28-61; Prasad, 1994; Talbot, 1995; Truschke, 2021, ss. 10-11 vd.) XV. yüzyıl ve sonrası dönem kaynaklarını inceleyerek Bhakti hareketi bağlamında yapılmış bir değerlendirme için bk. (Kutlutürk, 2019)

Sanskrit dilinde en eski kaydı VII. yüzyıla kadar giden ve XIII. yüzyıla kadar kullanılan musalamāna (Müslüman) terimi mevcutken turuşka'nın yaygınlaşması ilginçtir.(Flood, 2009, s. 114; Truschke, 2021, ss. 34-36)

Delhi Türk Sultanlığı'nın yazılı kaynaklarında 'öteki' sayılan unsurlara yönelik sergilenen bu sert ve tavizsiz üslup, uzun bir süre modern araştırmaları da biçimlendirmiştir. XIV. yüzyıldan itibaren karşılıklı hoşgörü emaresi olarak okunabilecek pek çok yazılı kanıt bulunmasına rağmen Orta Çağ Hint tarihine Müslüman – Hindû diktonomisinden bakmanın Oryantalist bir tavır olduğunu ve çoğu zaman tarihçileri hatalı çıkarımlara sürüklediği bugün çok daha yüksek sesle dile getirilmeye başlanmıştır.⁸ (Lal, 1966, s. 83 vd.) Bilhassa Sanskrit ve diğer Hint dillerindeki kaynaklara yönelik yeni araştırmalar ve tercümelemler, alt kıtasındaki dinler arası etkileşimde yüzyıllar boyunca bir arada yaşamının doğal bir sonuçlarının metinsel kanıtlarını ortaya koymaktadır. Bu açıdan en somut veriler Delhi Türk Sultanlığı'nın Cayin tebaası tarafından yazılan eserlerde bulunmaktadır. Zira başta Gucerat ve Racastan olmak üzere Batı ve Kuzey Hindistan'da yoğunlaşan Cayin nüfus ile Müslümanların karşılıklı güvene dayalı bir *modus vivendi* inşa ettiğine yönelik güçlü kanıtlar mevcuttur.⁹

Geleneksel olarak sarraflık ve ticaretle uğraşan Cayinlerin, Delhi sarayı ile nispeten daha çeşitli ve sürdürülebilir ilişkiler kurmuştur. Delhi sultanları Cayin tebaasından devletin pratik ihtiyaçlarını karşılamak için yetmişmiş insan gücü olarak faydalanmayı bilmişler ve bu konuda bir taassup göstermemişlerdir. Halaciler ile bilhassa Tuğlukşahlar dönemlerinde devletin çeşitli kademelerinde istihdam edilen Cayin isimlerin ürettiği eserler kültürel ve ilmî etkileşimin en net kanıtlarını oluşturmaktadır. (Prasad, 1993, ss. 223-230; Vose, 2022, ss. 115-136) Bu nedenle Cayin literatürü, İslâmî geleneklerle Hint kültürü arasında kurulan kültürel bağların taşıyıcısı olarak değerlendirilmektedir. (Truschke, 2020)

Uzun yıllar Delhi sarayında hizmet etmiş Cayin entelektüel Ṭhakkura Pherū ve eserleri sultanlığın Cayin cemaati ile ilişkilerine dair kanıtlar

⁸ Hint tarihyazımındaki Oryantalist önyargıların esaslı bir eleştirisi için bk. (Inden, 2006)

⁹ XI. yüzyıla ait bazı kaynaklarda Gucerât hükümdarlarının Müslümanların ibadetlerini engelleyenleri cezalandırdığı ve cami yapımına sponsor olduğu kayıtlar mevcuttur. Avfi (ö. 1232 [?]), Gucerât'ın Hindû tüccarlarının dürüstlüğünden övgüyle bahseder ve Müslümanlarla gayrimüslimlerin uyum içinde yaşadığını aktarır. Hakeza Aâeddin Halacî'nin emirlerinden Gucerât Valisi Alp Han'ın Rishabhanatha tapınağının onarılmasına yardımcı olduğu Cayin kaynaklarında da zikredilmiştir. 1150'lerde Cayin âlim Somadeva tarafından yazılan *Lalitavigharāja* adlı oyunda Türk hükümdarı ve Türkler geleneksel anlatıların aksine olumlu özellikler ve sıfatlara sahip olarak tasvir edilir. (Leclère, 2011, ss. 160-186; Majumdar, 2001, s. xvi; Sharma, 1956; Uz, 2017, ss. 54-56)

içermesinin yanı sıra başka hiçbir kaynakta bulunmayan veriler içermesi bakımından literatürde önemli bir yer tutar. Uzun yıllar çok kısıtlı uzman kadrosu tarafından bilinen bu eserler tercüme ve neşirler ile kullanıma sunulmuş ve erişilebilir hâle gelmiştir. Söz konusu eserler, sadece Delhi Türk Sultanlığı değil bilim tarihi ve Hint alt kıtasının orta çağlarıyla ilgilenen her türden araştırmacının ilgisini çekebilecek çok çeşitli bilgiler barındırmaktadır. Ṭhakkura Pherū'nun farklı tarihlerde yazılmış yedi eserini içeren 1347 tarihli yazma nüsha 1946 yılında Cayin araştırmacılar Agar Chand Nahata ile yeğeni Bhanwar Lal Nahata tarafından Kalkūta'daki Sri Manjivan Kütüphanesi'nde bulunmuştur. 1961 yılında *Ṭhakkura-Pherū-viracita-Ratnaparīkṣādi-sapta-granthatasamgraha* başlığıyla toplu hâle Jhodpur'da neşredilmiştir.(Ṭhakkura Pherū, 1961) Daha sonra farklı isimler tarafından Hintçe çevirileri ile birlikte müstakil neşirleri de yapılan eserlerin Gucerât'ta bir nüshası daha bulunmuştur.¹⁰ (Ṭhakkura Pherū, t.y., 1976a, 1976b, 1987) Tanıtıldığından beri dünyanın hemen her yerindeki araştırmacılar tarafından yürütülen pek çok farklı incelemeye konu olan eserlerin eleştirel tıpkıbasımları ve İngilizce çevirileri büyük oranda bilim tarihçisi Sreeramula Rajeswara Sarma tarafından kazandırılmıştır. S. R. Sarma, sadece eserleri neşretmekle kalmamış muhtevasının modern karşılıklarını da çözümlenmeye gayret etmiştir. Bu önemli şahsiyeti ve ondan kalan kaynaklar hakkında bildiklerimiz büyük oranda Sarma'nın çalışmalarının eseridir.(Ṭhakkura Pherū, 2009; Ṭhakkura Pherū, 1984, 2021)

2. Ṭhakkura Pherū'nun Hayatı ve Eserleri

Ṭhakkura Pherū'nun hayatına dair bilinenler eserlerinde zikrettiği tarihlendirmeler ile kısa anekdotlarla ibarettir. Pherū'nun ilk eserinin 1290 tarihli olmasında hareketle 1270 civarında Kannāṇa ya da Kannāṇa-pura adlı yerde doğduğu tahmin edilmektedir. Çocukluğu ve eğitim hayatına dair hiçbir şey bilmemek de eserlerinin muhteviyatından edebiyattan matematiğe metalürjiden astronomiye kadar çok geniş yelpazede bir eğitim aldığı anlaşılmaktadır. Doğum yeri Delhi'ye çok uzak olmamakla birlikte günümüzde Haryana'nın Bhiwani bölgesinde bulunan Kaliaṇa olarak tespit edilmiştir. Bu yerleşim Caynizmin kurucusu kabul edilen 24. Tirthankara Nataputta Vardhamāna'nın (M.Ö. 540-468) XII. yüzyıla tarihlendirilen heykelini barındıran Cayna inancına mensup insanlar için bir nevi hac (samgha) mekânıdır.(Ṭhakkura Pherū, 1984, s. Mütercimim Önsözü, ss. 3-5) Nitekim Pherū'nun kendisi de Caynizm'in Śvetāmbara kolunun Kharatara mezhebine bağlı olup Gucerat merkezli Śrīmāla klanına mensuptur. Dedesinin adını Kalaśa, babasının adını Ṭhakkura Candra olarak belirten Pherū ikisinin de tüccarlık ve sarraflık sıfatlarıyla anar. Hemapāla adında bir oğlu ile ismini zikretmediği küçük kardeşi olduğunu yine eserlerinde söyler. Babasını Ṭhakkura unvanıyla anması ailenin XII. yüzyılın ortalarından itibaren,

¹⁰ Bazı kısmî İngilizce çevirileri: (Agarwala, 1964, 1969b, 1969a)

tahminen Alâeddin Halacî (hük. M. 1296–1316) devrinde, Delhi Sultanlığı'nın hizmetine girdiğine işaret etmektedir. Pherū'nun 1315 yılında Delhi'de Sultan Alâeddin Halacî'nin hazine dairesini bizzat gördüğünü belirtmesi bu tarihten önce saray hizmetine girdiğini göstermektedir. Hazinedârlık makamında muhtemelen sarraflık işlerinden sorumlu memur olarak atanan Pherū, Gıyâseddin Tuğluk Şah (hük. M. 1320–1325) devrine kadar bu görevini çeşitli kademelerde sürdürmüştür.¹¹ (Ṭhakkura Pherū, 1984, s. Mütercimim Önsözü, ss. 1-3)

Pherū'nun bilinen ilk eseri, M. 1291 yılında Sanskrit dilinin Apabhramśa diyalektinde ve diğer eserlerinden farklı bir ölçü ile kaleme aldığı *Kharataragaccha-yugapradhana-catuhpadika* (kısaca *Catuhpatikā*) başlıklı biyografik eserdir. Mensubu olduğu Cayin mezhebinin ruhanî büyüklerine ait menkıbevî methiyelerden oluşan bu eser Cayin literatüründe müstakil bir tür içerisinde değerlendirilmektedir. Pherū'nun eseri tarihsel bir bilgi içermese de Hindû literatüründen ayrılmak için kendine has bir biçim ve anlatı tekniği ile yazılan bu yarı-menkıbevî biyografilerde bir yandan klan tarihlerini anlatırken öte yandan sıklıkla cemaatin yaşayan ileri gelenlerinden ve dönemin idarecilerinden bahsedilmektedir. (Granoff, 1989, ss. 195-197; Ṭhakkura Pherū, 1984, ss. 4-5) Nitekim aynı dönemlerde Delhi'de bulunan başka Cayin isimlerin yazdığı daha geniş biyografik eserler Pherū'dan bahsederken Cayin cemaatinin idare ile ilişkilerine de ışık tutmaktadır. M. 1336 tarihli *Kharataragaccha-brhadgurvavali* (Jinapāla, 1966) adlı eserde Pherū'nun 1318 yılında Delhi'deki Kharata Gachha cemaatinin Ṭhakkura Acala Simha mihmandarlığında düzenlenen hac organizasyonları (samghayatra) zikredilmektedir. Aynı kaynakta zikredilen rivayete göre Kutbüddin Mübârek Şah'ın (hük. M. 1316–1320) özel fermanıyla izin verdiği bu kabile kutsal mekânlarını ziyaret ederken Tilpat yakınlarında durdurulur. Zira rakip cemaatin (Drammakapuriya) önderi, bu organizasyonda ruhanî liderlerini için hâkimiyet sembolü bir çetr kullandıkları gerekçesiyle grubu sultana şikâyet etmiştir. Sultan ilgili kişileri huzuruna çağırır ve durumu açıklığa kavuşturur. Nihayetinde şikâyetçi açarya iftira atmaktan suçlu bulunarak hapse gönderilir. Yine aynı kaynaktan aktarılan bilgilere göre Delhi'nin Cayin ileri gelenleri M. 1323 yılında Gıyâseddin Tuğluk Şah'ın izniyle Gucerat'ın Satrunjaya şehrine gitmek üzere başka bir hac organizasyonu düzenlemiştir. O tarihte resmî olarak görevli olup olmadığı belli olmasa da Pherū'nun bu yolculuğa katılacak saygın isimlerden biri olarak zikredilmesi bu ihtimali kuvvetlendirmektedir. (Ṭhakkura Pherū, 1984, s. Mütercimim Önsözü, s. 5)

¹¹ Ṭhakkura'nın Türkçe tegin kelimesinden türetilmiş XIII. yüzyıl itibariyle askerî ya da bürokratik statüye atıf yapmayan bir prestij unvanı olduğu düşünülmektedir. (Prasad, 1990, ss. xxiii-xiv)

Hayatının bundan sonrası ile ilgili bilgi bulunmayan Pherū'nun çok farklı alanlarda uzmanlık kazandığı geride bıraktığı yedi eserinden anlaşılmaktadır. İki ayrı hanedandan dört farklı sultana hizmet eden Pherū, hanedanın el değiştirdiği çok çalkantılı bir dönemde Delhi'de bulunmasına rağmen ne yazık ki eserlerinde politik gelişmelere hiç değinmemiştir.

2.1. Jyotiṣasāra

Pherū'nun *Jyotiṣasāra* başlıklı bir diğer eseri M. 1315 yılında kaleme alınmış olup astronomi ve geleneksel Hindū astrolojisinden bazı konularını işlemektedir. Dört bölüm, 242 *gatha*'dan oluşan eserin sonunda ölçüm cetvelleri ve birçok hesap tablosu yer almaktadır. Bu tablolar içerisinde Delhi ve Hansi bölgesinin enlem ve boylamlarının bulunduğu horoskopik haritaları da bulunur. Pherū, bu çalışmasını kendisinden önce yaşamış dokuz büyük âlimin eserlerini okuyarak yazdığını belirtir. Orta Çağ Hint astroloji literatürünün en bilinen isimlerinden oluşan bu kaynakların fazlalığı Pherū'nun aldığı eğitimin kapsamının ne kadar geniş olduğunu göstermektedir. (Pingree, 1976, ss. 132-136; Thakkura Pherū, 1984, ss. 6-7)

2.2. Vāstusāra-prakaraṇa

Kısaca *Vāstusāra*, Pherū'nun M. 9 Eylül 1315 tarihinde Cayn tapınak mimarisi ile ikonografisinin dair düşüncelerini *gatha* formunda anlattığı eseridir. (Thakkura Pherū, 1984, ss. 6-7) Klasik Sanskrit ile Prakrit öğelerin bir arada kullanılmasının yanı sıra söz varlığı olarak halk ağzına yakın bir dağarcığa sahip eserin Cayin cemaatin ibadethane inşaatlarında kullanması için bir kılavuz olarak hazırlandığı düşünülmektedir. Üç ana bölüme ayrılmıştır. İlk bölümde devlet yöneticileri ile maiyetinin evlerinin inşa edilirken dikkat edilmesi gereken hususları kendisinden önceki eserlerden edindiği bilgileri aktararak anlatır. İkinci bölüm Cayna dinî ikonografisi ile ilgili açıklamalarını içerir. Üçüncü bölümde yirmi beş farklı tapınak türüne ait mimari açıklamaları ve ikonografik tasarımları anlatan Pherū, Cayin mimarisinin de en az Hindū mimarisi kadar zengin olduğunu vurgular. (Agarwala, 1943; Thakkura Pherū, 1984, ss. 6-7) Delhi idarecilerinin bazı tapınaklarının yapımına ve tamirine izin verdiği kayıtlar gerçekten de bu dönemde Cayin mimarisinde bir canlanma olduğuna işaret etmektedir. (Sharma, 1956, s. 96 vd.) Ancak eserde belirtilen hususların arkeoloji ve sanat tarihi çalışmalarıyla sınırlanarak ne kadar uygulamaya döküldüğü araştırılmaya muhtaçtır.

2.3. Dhātātpatti (Dhātōtpatti)

Pherū'nun yazım tarihini zikretmediği *Dhātātpatti* adlı eseri *gātha* nazımıyla olup klasik giriş ve sonuç başlıklarının olmadığı, muhtemelen daha kapsamlı başka bir eserin içinden bir bölümdür. Eser muhteva olarak birkaç farklı başlığa ayrılabilir. Bir kısmı metallerin mitolojik kökenleri ile demir, civa, kurşun, bronz gibi metalürjik malzemelerin üretimi ve dönüştürülmesini

anlatır. Diğer kısmı ise safran, misk gibi rayihalı bitkilerin menşeyinden bahseder ve esanslarının nasıl çıkarılacağını anlatır. Ayrıca parfümeri ticaretine dair bilgi verir. Bunlardan bahsederken o dönemlerde halk arasında yaşayan bazı folklorik hikâyelere de değinir. Eserin metallere ilgili bölümleri Hindistan'ın orta çağlardaki metal işleme kapasitesi ve teknolojileri hakkında önemli bir gösterge olarak değerlendirilmektedir. (Dube, 2006, ss. 18-23; Thakkura Pherū, 1984, ss. 10-11)

2.4. Rayaanaparikkhā

Hindistan, modern çağlara kadar dünyanın en büyük değerli taş madenlerine sahip bir coğrafya olarak haklı bir üne sahiptir. Alt kıtanın bu özelliği Sankrit, Pāli ve Prakrit dillerindeki yazılı kaynaklarına da yansımış, antik dönemlerden itibaren değerli taşların tespit, tahlil ve ticaretine yönelik eserler, yani *ratnaśāstra* külliyyatı ortaya çıkmıştır.¹² Pherū da *Rayaanaparikkhā* ismiyle kendisini bu külliyyata dahil edilen bir eser kaleme almıştır. Bu eserin Delhi Türk Sultanlığı açısından önemi ise Pherū'nun Sultan Alâeddin Halacî'nin hazine dairesindeki değerli taşları gözleriyle gördüğünü belirtmesi ve eserinde dolaşımdaki hemen hemen bütün değerli taşların dönemin para birimiyle fiyatlarını kaydetmiş olmasıdır. Pherū'nun gördüğü muazzam hazinenin Sultan Alâeddin Muhammed Halacî ile kumandanlarından Melik Kâfūr'un önderliğinde çıkılan Güney Hindistan seferlerinden elde edilen ganimetler olduğu tahmin edilmektedir. (Kortel, 1998; Thakkura Pherū, 1984, ss. 13-16)

Nitekim mücevherat konusunda tecrübeli bir sarraf ve tüccar olarak taşları değerli, yarı değerli ve düşük değerli olarak kategorilere ayıran Pherū, XIV. yüzyılda Delhi bölgesindeki değerli taşların fiyatlarını, ağırlık ve karat bilgilerine göre tablolar halinde kaydetmiştir. Ayrıca taşların mitolojik hikâyelerinden de bahsetmiş ve daha önceki *ratnaśāstra* eserlerinde görülmeyen bir tavırla İran, Bedahşan, Yemen, Nişabur ve Musul'dan getirilen kıymetli mücevherleri de listelemiştir. (Thakkura Pherū, 1984, ss. 73-76)

¹² Değerli taşların incelenmesi (cemmoloji) İslâm literatüründe el-Cevâhir olarak adlandırılmakta olup bu husustaki en önemli eserlerden biri de Bîrûnî tarafından yazılmıştır. Bîrûnî, el-Cemâhir fî ma'rifeti'l-Cevâhir adını verdiği çalışmasını Gazneli Hükümdarı Sultan Mevdûd'a (ö. 1048) sunmuştur. Hindistan monografisinden sonra yazılan bu eserin kaynakları arasında Hint *ratnaśāstra* eserlerini zikretmemiştir ancak Sanskrit öğrenmiş ve sık sık panditlerle mülâhazalar da bulunmuş biri olarak *ratnaśāstra* eserlerinin Bîrûnî'nin böyle bir eser yazma fikrinde katkısı olduğu düşünülebilir. Bu konuda kendisinden önce Müslümanlar tarafından çok az eser yazıldığını, mevcut eserlerin de yetersiz olduğunu belirtmesi bu ihtimali güçlendirmektedir. Bu hususta detaylı bir uzman karşılaştırması faydalı olacaktır. (Ebu'r-Reyhân Muhammed b. Ahmed el-Bîrûnî, 2020, ss. 38-39)

2.5. Dravyaparīkṣā

Pherū'nun 1318 yılında yazdığı *Dravyaparīkṣā*, müellifin ustalığını sergilediği bir sarraflık kılavuzu ve sikke katalogudur. Kitabı oğlu ve kardeşine sarraflık/tefecilik mesleğinin inceliklerini öğretmek için yazmıştır. Eserin ilk bölümünde sikkelerin metal alaşım oranlarının tespit tahlil yöntemlerini anlatırken ikinci bölümü XII. – XIV. yüzyıllar arasında Kuzey Hindistan'da kurulmuş muhtelif devletlerin sikkeleriyle ilgili bilgiler verir.(Ṭhakkura Pherū, 2021, s. Mütercimim Önsözü, ss. 18-20 ve 119) Pherū'nun bu eseri Sultan Kutbüddin Mübârek Şah (hük. 1316-1320) devrinde hazinedârlıkta aktif görev yaparken yazmış olması eseri değerli kılan en önemli unsurlardan biridir, zira müellif yaşadığı dönemde dolaşımda bulunan bütün sikkelerin Delhi Türk Sultanlığı para birimlerinden karşılıklarını da kaydetmiştir. 260 sikkenin isim, menşe, ağırlık ve alaşım değerlerini kaydeden Pherū, altın, gümüş gibi değerli madenlerin saflık dereceleri tespit etmek için gerekli aletlerin hazırlanmasından da bahseder. Altının saflık derecesi için kullandığı 12 aşamalı yöntem Bâbürlü devrinde de kullanılmıştır. S. R. Sharma'nın Delhi Türk Sultanlığı sikkeleri üzerine çalışan en önemli nümismatlardan H. Nelson Wright'ın kaydettiği katalog bilgiler üzerinden yaptığı karşılaştırma ile John S. Deyell'in British Museum'daki sikkeler üzerindeki çalışmaları Pherū'nun zikrettiği alaşım ve ağırlık değerleri mevcut sikkelerle büyük oranda uyduğunu göstermektedir. Pherū'nun verdiği bilgilere göre Halacîler devrinin standart sikkesi gümüş taṃkā (tenge) bir tolā ağırlığında, yani 11,003 gramdır. (Deyell, 1999, ss. 225 ve 261; Ṭhakkura Pherū, 2021, s. Mütercimim Önsözü, ss. 18-25, Ağırlık tablosu için bk. s. 30; Wright, 1936, ss. 107-108 ve Appendix B1-B2)

Pherū tarafından hazırlanan sikke katalogu Gûrlu Sultanı Müüzüddin Muhammed b. Sam ve Nasirüddin Kabace ile başlayarak müellifin yaşadığı döneme kadar dolaşımda olan yerli ve yabancı sikkeleri içerir. Şemseddin İltutmuş, Rükneddin Firuz Şah, Raziye Sultan, Müüziddin Behram Şah Gıyaseddin Balaban, Alâeddin Mesud, Nasirüddin Mahmud Şah sikkeleri hakkında bilgi verilen sultanlardandır. Ağırlık, değer ve lejantlarıyla kaydedilen bu sikkelerin halk arasındaki adları da verilmiştir.(Ṭhakkura Pherū, 2021, ss. 59-114)

Halacîler faslında geldiğinde daha detaylı bahisler görülür ancak müellif genellikle sultanların bakır ve bazı alaşımlı sikkelerini kataloguna almamıştır. Pherū'nun aktif görevde olduğu yıllara denk gelen Alâeddin Muhammed Halacî ve Kutbüddin Mübârek Şah sikkeleri en detaylı şekilde tanıtılan sultanlardır. Pherū'nun verdiği bilgilere göre Alâeddin Muhammed Halacî iki tür dugānī, iki tür chagānī, bir çeşit igānī, 1, 5, 10, 50 ve 100 tolā ağırlığında beş farklı altın taṃkā ile 1 tolā ağırlığında bir gümüş taṃkā ve 1 altın dinar bastırmıştır. 100 tolā (yak 1.1 kg.) ağırlığında altın taṃkā elçilere ve diğer hükümdarlara hediye edilmek amacıyla kullanıldığı, bu âdetin

Bâbürlüleri devrinde de korunduğu bilinmektedir.(Thakkura Pherū, 2021, ss. 96-104; Krş. Wright, 1936, ss. 84-109) Kutbüddin Mübârek Şah (hük. 1316-1320) döneminde sultanlığın darphane sistemi tamamen değiştirilmiş, Racput devrinden kalma tasarım ve ebatlar terk edilerek 63 farklı türde sikke bastırılmıştır. 32 tür altın, 20 tür gümüş, 7 tür alaşım (damma), 4 tür bakır sikkeden oluşan bu katalog sultanlığın en muntazam sikke koleksiyonudur. Bu mühim hamlede payı bulunduğu kesin gibi görünen Pherū sürecin teknik kısmını oluşturan kimyasal işlemleri oldukça detaylı aktarmaktadır.(Thakkura Pherū, 2021, ss. 105-114; Wright, 1936, s. 108)

2.6. Gañitasārakaumudī

Tam olarak tarihi bilinmese de 1318'den önce yazıldığı tahmin edilen *Gañitasārakaumudī*, Pherū'nun çeşitli aritmetik, matematik ve geometri konularını açıkladığı eseridir. 1347 tarihli nüshası muhtemelen Pherū hayattayken istinsah edilmiştir. Dört başlık altında temel işlemler, kesirler, alan hesaplamaları için kullanılabilecek formüller ve yöntemler anlatılır. Eser birim araziden alınabilecek ortalama mahsul miktarları, arazi ve mahsul vergilerinin hesaplamalarına detaylı şekilde değinmesi nedeniyle sadece bilim tarihi açısından değil Delhi Türk Sultanlığı'nın ve Hint alt kıtasının ekonomik tarihini anlamak için de çok önemli bir veri kaynağıdır. (Thakkura Pherū, 2009, s. Mütercimim Önsözü, ss. xviii-xlvi)

Pherū, eserin beşinci bölümünde yer alan mahsul ve vergi hesaplarına geçmeden önce Delhi, Hansî ve Nahar'ı sulama yapılan bölgeler olarak zikreder. Daha sonra buğday, pirinç, pamuk, arpa gibi yetişen bütün hububat türlerinin sonbahar ve bahar hasatlarındaki bîge cinsinden mahsul miktarını verir. (Berenî, 1862, ss. 304-308; Krş. İbn Battûta, 2020, ss. 602-603; Thakkura Pherū, 2009, ss. 85-86) Diğer alt başlıkta ise birim topraktan ve hane başına hangi hayvandan ya da üründen ne kadar vergi alınacağını aktarır. Ne yazık ki bu verilerde birim olarak zikredilen bazı ölçüler ve fiyatlar net olmadığı için modern rakamlarla tam karşılıkları hâlâ hesaplamamıştır. Ancak verdiği oranların Abdülhamid Muharrir Gaznevî'nin 1340 yılında tamamladığı eseri *Desturu'l el-bab fî İlmi'l-Hisâb*'ta zikredilen rakamlarla uyumlu olduğu belirlenmiştir.(Habib, 2004, ss. 242-243; Shaikh Abdul Rashid, 1954; Thakkura Pherū, 2009, ss. 86-87) Bu nedenle Pherū'nun verdiği mahsul bilgileri Hindistan alt kıtasının Müslüman hâkimiyetinin başlangıç safhalarındaki ekonomik vaziyetine dair en kuvvetli göstergelerden biri kabul edilmektedir. (Raychaudhuri & Habib, 1982, s. 50 vd)

Mezkur eserinde kubbe, minare, kemer, köprü gibi İslâm mimarisine ait unsurların plan hesaplamalarına ve nasıl inşa edilmeleri gerektiğine yönelik talimatlara yer verir. Hintli ustalara yönelik olduğu düşünülen bu bilgiler ve talimatlar, Sultan Alâeddin Muhammed Halacî'nin 1311 yılında Kutub Minar külliyesi içerisinde yaptırdığı Alaî-i Dervâze ile yarım kalan minare inşaatında Pherū'nun katkısı olabileceğini akla getirmektedir. Emîr

Hüsrev Dihlevî, Sultan Alâeddin Muhammed Halacî'nin Kutub Minar'ı genişletme emri verdiğini ve bu inşa faaliyetlerinde Delhi'nin en kalifiye ustaların çalıştığından bahseder. (Emîr Hüsrev Dihlevî, 1975, ss. 14-15; Thakkura Pherū, 2009, ss. 74-86)

Gündelik hayatta kullanılabilir pratik çözümleri göstermesi bu hesaplamaların sadece bir matematik kitabındaki örnek problemler olarak değil fiilen de kullanılmak üzere yazıldığını göstermektedir. Belli ölçüde bir duvar örmek için kaç briket gerekli olduğu ya da farklı türdeki (atlas, patola, cuz, şa'r) kumaşları yıkanınca çekme oranları, çadır türler için kullanılması gereken kumaş miktarının hesaplanması gibi eserin içerdiği çözümlerden bazılarıdır. Vikramî takvimi Hicri takvime karşılıklı çevirme yöntemini anlatması bu intibayı kuvvetlendirmektedir.(Habib, 2004, s. 243; Thakkura Pherū, 2009, s. 77)

3. SONUÇ

Delhi Sultanlığı, bir Orta Çağ Türk ve Müslüman devleti olarak başka coğrafyalardaki çağdaşlarının hayal bile edemeyeceği bir etnik ve dinî çeşitliliği yönetmek durumunda kalmıştır. Ne var ki sultanlığın bu kozmopolit yapısı ve çeşitliliği yönetme becerisi Farsça ve Hint dillerinde kaynaklarına pek az ve politik ajandaların gölgesinden kırılarak yansımıştır. Özellikle Farsça kaynakların bu anlamda kısır kalması ve Hint dillerindeki kaynakların erişilebilirlik problemleri -başta Türkçe literatür olmak üzere- modern sultanlık anlatılarını da sakatlamıştır. Bu bağlamda tercüme ve neşirleriyle artık ulaşılabilir durumdaki Cayin kaynakları çok daha verimli ve sağlıklı değerlendirmeler yapmaya imkân sağlayan bilgiler barındırmaktadır. Nitekim, Delhi sarayın görev yapmış çok yönlü bir entelektüel olarak Thakkura Pherū'nun eserleri Türkleri ve Müslümanları pejoratif ifadeler dışında anmayan ve sultanlıkla ilişkisi sadece kağıt üzerinde kalan çoğu Sanskrit kaynağın aksine çok daha zengin bir veri yelpazesi sunmaktadır. Yukarıda özetlemeye ve tanıtmaya çalıştığımız bilgilerin dışında Pherū'nun eserindeki dikkat çekici bir başka husus ise Delhi sultanları için kullandığı ve kullanmadığı unvanlardır. Müellif Alâeddin Muhammed Halacî dışında hiçbir sultanı unvanla anmamıştır. Sultan Alâeddin Muhammed Halacî'yi ise "aşvapati", olarak tanımlamış "yüce kral ve padişah" olarak sıfatlanmıştır. "Aşvapati" ifadesi bu bağlamda Hint hâkimiyet telakkisine göre ordunun temel unsurlarına (süvari, piyade, fil) gönderme yaparak kullanılan üç unvandan biri olup "süvarilerin hükümdârı" ya da "atlı birliklerin kumandanı" olarak tercüme edilebilir.(Prasad, 1990, ss. xxi-xxii; Talbot, 1995, s. 708; Thakkura Pherū, 2021, ss. 36 ve 102) Bir başka eserinde de Sultan Alâeddin Muhammed Halacî'den "Kali Çağı'nın İmparatoru" olarak bahsetmektedir.(Thakkura Pherū, 1984, s. 41) Hint kozmografisine göre Kali, kainatın sonsuza dek sürecek yeniden yaratılış döngüsünde "yozlaşma, çürüme ve yıkılış" ile özdeşleştir bir nevî ahir zamanlar dönemidir. Hint

entelektüellerinin içinde bulunduğumuz çağı da kapsayan bu Kali Yuga algısı Hint tarihyazım geleneğine de damgasını vurmuştur. (Ali, 2011, ss. 85-86) Bu hususları akılda tutmak kaydıyla Delhi Sultanlığı'nın Hint dillerindeki kaynaklarını hakkıyla değerlendirmek literatürümüzü zenginleştirerek bu olağanüstü coğrafyanın karanlıkta kalmış yönlerini aydınlatmaya yardımcı olacaktır.

ÇIKAR ÇATIŞMASI BEYANI

Yazarların herhangi bir çıkarlı dayalı ilişkisi bulunmamaktadır.

ETİK ONAY/KATILIMCI ONAMI

Makale kapsamında katılımcı kullanılmadığı için ilgili onaya yer verilmemiştir.

MADDİ DESTEK

Çalışma için herhangi bir maddi destek alınmamıştır.

YAZAR KATKILARI

Bu araştırma ve araştırma ile ilgili tüm aşamalar tek yazar tarafından yürütülmüştür.

KAYNAKÇA

- Agarwala, V. S. (1943). A note on medieval temple architecture. *The Journal of the United Provinces Historical Society*, 11, 276-288.
- Agarwala, V. S. (1964). Ṭhakkura Pherū viracitā Prākṛtabhāṣābaddhā Dravyaparīkṣā. *Indian Numismatic Chronicle*, 4(1-2), 75-94.
- Agarwala, V. S. (1969a). A Unique Treatise on Medieval Indian Coins. *Studies in Indian Culture, Dr. Ghulam Yazdani Commemoration Volume*, 81-101.
- Agarwala, V. S. (1969b). Dravyaparīkṣā of Ṭhakkura Pherū: Translated by. *Indian Numismatic Chronicle*, 7(1-2), 110-114.
- Ali, D. (2011). Indian Historical Writing, c.600–c.1400. İçinde D. R. Woolf, A. Feldherr, & G. Hardy (Ed.), *The Oxford History of Historical Writing: Volume 2: 400-1400* (ss. 80-101). Oxford University Press.
- Chattopadhyaya, B. (1998). *Representing The Other? Sanskrit Sources And The Muslims: Eighth To Fourteenth Century*. Manohar Publishers & Distributors.
- Deyell, J. S. (1999). *Living Without Silver: The Monetary History of Early Medieval North India*. Oxford University Press.
- Dodangeh, A. (2010). Fahreddin Mubârekşâh'ın Şecere-yi Ensâb İsimli Eserlerinin Türkçe Tercümesi. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 3, 195-223.
- Dube, R. K. (2006). The extraction of lead from its ores by the iron-reduction process: A historical perspective. *JOM*, 58(10), 18-23. <https://doi.org/10.1007/s11837-006-0195-5>
- Eaton, R. M. (2019). *India in the Persianate Age: 1000–1765*. University of California Press. <https://doi.org/10.1525/9780520974234>
- el-Bîrûnî, Ebu'r-Reyhân Muhammed b. Ahmed. (2020). *Kıymetli Taşlar ve Metaller Kitabı (el-Cemâhir fî Ma'rifeti'l-Cevâhir)* (E. S. Özcan, Çev.; 2. Baskı). Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- el-Bîrûnî, E. R. M. b. A. (1910). *Alberuni's India An account of the religion, philosophy, literature, geography, chronology, astronomy, customs, laws and astrology of India about A.D. 1030*. (E. Sachau, Çev.; C. 2). K. Paul, Trench, Trübner & Co.
- Emîr Hüsrev Dihlevî. (1950). *Noh Sipihr* (M. V. Mirzâ, Ed.). Oxford University Press.
- Emîr Hüsrev Dihlevî. (1975). *Hazâinü'l-fütûh (Târîh-i Alâ'î)* (Muhammed Vahîd Mirzâ, Çev.). National Committee for 700th Anniversary of

Amir Khusrau.

- Fakhr al-Din Mubarakshah. (1927). *Tarikh-i Fakhru'd-din Mubarakshah: Being the historical introduction to the book of genealogies of Fakhru'd-din Mubarakshah Marvar-rudi completed in A.D. 1206* (E. D. Ross, Ed.). The Royal Asiatic Society.
- Flood, F. (2009). *Objects of Translation: Material Culture and Medieval Hindu-Muslim Encounter*. Princeton University Press.
- Granoff, P. (1989). Religious Biography and Clan History among the Śvetāmbara Jains in North India. *East and West*, 39(1/4), 195-215.
- Habib, I. (2004). Ṭhakkura Pherū, Ganitasarakaumudi: The Moonlight of the Essence of Mathematics.... *Studies in People's History*, 1(2), 242-244.
- Habib, I. (2008). The Mercantile Classes of India During The Period of The Delhi Sultanate. *Proceedings of the Indian History Congress*, 69, 297-308.
- Hodivala, S. H. (2019). *Studies in Indo-Muslim history: A critical commentary on Elliot and Dowson's History of India as told by its own historians* (S. Garg, Ed.; Reprint, C. 1). Routledge.
- Inden, R. B. (2006). *Imagining India* (Repr.). Indiana University Press.
- İbn Battûta, E. A. M. İ. B. T. (2020). *İbn Battûta Seyahatnâmesi* (A. S. Aykut, Çev.; 6. Baskı, C. 2). Yapı Kredi Yayınları.
- Jinapāla. (1966). *Kharataragaccha-brhadgurvavali* (Jinavijaya Muni, Ed.). Prakrit Bharati Academy.
- Kortel, S. H. (1998). Delhi Türk Sultanı Alâeddîn Muhammed-Şâh Halacî'nin Hindistan'daki Seferleri. *Bellefen*, 62(235), 747-778.
- Kutlutürk, C. (2019). *Hint Düşüncesinde İslam Algısı*. Dergah Yayınları.
- Lal, K. S. (1966). *Studies in Medieval Indian History*. Ranjit Printers & Publishers.
- Leclère, B. (2011). Ambivalent Representations of Muslims in Medieval Indian Theatre. *Studies in History*, 27(2), 155-195.
- Majumdar, R. C. (2001). *The Struggle For Empire*. Bharatiya Vidya Bhavan.
- Minhâc-ı Sirâc Cüzcânî, (1342). *Tabakât-ı Nâsurî* (A. Habîbî, Ed.; C. 2). Puhênî Matbae.
- Nizami, K. A. (1983). *On History and Historians of Medieval India*. Munshiram Manoharlal.
- Pingree, D. E. (1976). *Census of the Exact Sciences in Sanskrit* (C. 3).

- American philosophical Society.
<http://catalogue.bnf.fr/ark:/12148/cb366737935>
- Pollock, S. (2009). *The Language of the Gods in the World of Men Sanskrit, Culture, and Power in Premodern India*. Univ. of California Press.
- Prasad, P. (1990). *Sanskrit Inscriptions of Delhi Sultanate, 1191-1526*. Oxford University Press.
- Prasad, P. (1993). The Jain Community in the Delhi Sultanate. *Proceedings of the Indian History Congress, 54*, 223-230.
- Prasad, P. (1994). The Turuska or Turks in Late Ancient Indian Documents. *Proceedings of the Indian History Congress, 55*, 170-175.
- Rashid, A. (1969). *Society and Culture in Medieval India, 1206-1556*. K. L. Mukhopadhyay.
- Raychaudhuri, T., & Habib, I. (Ed.). (1982). *The Cambridge Economic History of India: Volume 1, c.1200-c.1750*. Cambridge University Press.
- Shaikh Abdul Rashid. (1954). Dastur-ul-Albab fi ilm-il-Hisab. *Medieval India Quarterly, 1*(3-4), 59-99.
- Sharma, D. (1956). New Light on Alauddin Khalji's Achievements. *The Indian Historical Quarterly, 32*(1-4), 96-100.
- Tâcü'd-dîn Hasan Nizâmî. (1387). *Tâcü'l-Me'âsir*. Merkez-i Tahkikât-ı Farsi Rayzenî-i Ferheng-i Cumhuri-i İslâmî-i İran Dihlî-i Nov.
- Tajud Din Hasan Nizami. (1998). *Tajud Din Hasan Nizami's Taj ul ma'athir = (The crown of glorious deeds)* (M. A. Khan & Chander Shekhar, Ed.; B. Saroop, Çev.). Saud Ahmad Dehlavi.
- Talbot, C. (1995). Inscribing the Other, Inscribing the Self: Hindu-Muslim Identities in Pre-Colonial India. *Comparative Studies in Society and History, 37*(4), 692-722.
- Ṭhakkura Pherū. (t.y.). *Ratnaparīkṣā (text with Hindi trans.)* (B. Nahata & A. C. Nahata, Çev.). Rajasthan Oriental Series.
- Ṭhakkura Pherū. (1961). *Ṭhakkura-Pherū-viracita Ratnaparīkṣādi-saptagranthasaṃgraha* (B. Nahata & A. C. Nahata, Ed.). Rajasthan Oriental Series.
- Ṭhakkura Pherū. (1976a). *Dravyaparīkṣā aur Dhātūtpatti* (B. Nāhaṭā, Ed.). Prākṛta Jinaśāstra evaṃ Ahiṃsā Śodha-Saṃsthāna.
- Ṭhakkura Pherū. (1976b). *Ṭhakkura Pherū viracitā Dravyaparīkṣā aur Dhātūtpatti (text with Hindi trans.)* (B. Nahata, Çev.). Research Institute of Prakrit, Jainology and Ahimsa.

- Ṭhakkura Pherū. (1984). *Rayaṇaparīkkhā: A medieval Prakrit text on gemmology* (S. R. Sarma, Çev.). Viveka.
- Ṭhakkura Pherū. (1987). *Vāstusāra prakaraṇam: A Prakrit treatise on Vāstuśāstra* (R. P. Kulkarni, Ed.). Jñāna-Prabodhinī.
- Ṭhakkura Pherū. (2009). *Gaṇitasārakaumudī The Moonlight of the Essence of Mathematics* (S. R. Sarma, T. Kusuba, T. Hayashi, & M. Yano, Çev.). Manohar.
- Ṭhakkura Pherū. (2021). *The Dravyaparīkṣā of Ṭhakkura Pherū: An Assayer's Manual from the Khaljī Court of Delhi* (S. R. Sarma, Çev.). K. Y. <http://www.srsarma.in>
- Thapar, R. (2011). Historical Traditions in Early India. İçinde A. Feldherr & G. Hardy (Ed.), *The Oxford History of Historical Writing* (ss. 553-576). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:osobl/9780199218158.003.0024>
- Truschke, A. (2020). Jains and Muslims. İçinde *Brill's Encyclopedia of Jainism Online*. Brill. https://referenceworks.brillonline.com/entries/brill-s-encyclopedia-of-jainism-online/jains-and-muslims-COM_045008
- Truschke, A. (2021). *The Language of History*. Columbia University Press.
- Uz, E. (2017). 'Avfi'nin Cevâmi 'U'l-Hikâyâtve Levâmi 'u'r-Rivâyât İsimli Eserinde Mizahî Karakterler Ve Anekdotik Unsurlar [Yayınlanmamış Doktora]. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Vose, S. M. (2022). Jain Memory of the Tughluq Sultans: Alternative Sources for the Historiography of Sultanate India. *Journal of the Royal Asiatic Society*, 32(1), 115-139. <https://doi.org/10.1017/S1356186321000626>
- Wright, H. N. (1936). *The Coinage and Metrology of the Sultans of Delhi*. Manager of Publications.
- Ẓiyā' al-Dīn Baranī. (1961). *The Political Theory of Delhi Sultanate* (M. Habib & A. 'Umar S. Khān, Çev.). Kitab Mahal.
- Ziyāuddīn Berenī. (1862). *Tārīh-i Fīrūz Şahī* (S. A. Khan, W. N. Lees, & M. Kabiraldin, Ed.). The Asiatic Society of Bengal.